

Livssyklus kostnader i planlegging og prosjektering

**Workshop 31. mars 2009
SINTEF Byggforsk**

Mål med workshopen

- Å øke kunnskapen og den praktiske erfaringen omkring bruk og oppfølging av livsløpskostnader (LCC) som en del av beslutningsgrunnlaget, sett i sammenheng med kalkulasjonskostnader og miljøkostnader
- Introdusere
  - Livssyklus kostnader (overordnet)
  - Økonomisk verdsetting av miljøeffekter ("miljøkostnader")
  - Byggekostnader / kalkyle
  - Verktøy

Diskusjon: Muligheter, barrierer, nytte? (for hvem), behov, erfaringer

Ansv.: Forskningsleder Kristin Holthe

08:45	Velkommen
09:00	Introduksjon til LCC og økonomisk verdsetting av miljøeffekter v/ Kristin Holthe (SINTEF Byggforsk)
09:30	Byggekostnader, økonomisk verdsetting av miljøeffekter og LCC v/ Øyvind Jensen (Norconsult)
10:10	Kaffepause
10:25	Plenumsdiskusjon: <ul style="list-style-type: none"> – Bruk av LCC i sammenheng med kalkulasjonskostnader og økonomisk verdsetting av miljøeffekter – Muligheter, barrierer, nytte? (for hvem), behov, erfaringer
11:30	Oppsummering
12:00	Lunsj

Prosjekter

- **Intelligent Energy Europe**
(EU-program)
- **LCC-DATA Life-Cycle-Costs**
(EU-prosjekt)
- **FoU-prosjektet GLITNE**
(Forskningsråds-prosjekt)

LCC-DATA Life-Cycle-Costs

LCC-DATA Life-Cycle-Costs in the Planning Process. Constructing Energy Efficient Buildings by Taking Running Costs into Account

The main goal of LCC DATA is simplifying the data access as well as storage possibilities to ease and extend the use of LCCA in construction, and hence improve the decision process towards more sustainable buildings. This means defining cost categories, develop database for storing and benchmarking of costs, and ensure simplified data exchange between different ICT-tools used in planning and decision. Realistic LCCA, as a good basis for decision making, requires easy accessible data in all phases from brief to construction, where statistic information, key numbers and experience data is valuable information.

More available input data will remove one of the main barriers of taking LCCA in more active use. Easy access to comparable data also gives the building owners possibilities to benchmark their building, with emphasis on energy use and operation cost. This will lead to more focus on the operation of buildings, as well as improvement of energy efficiency. Pilot cases will be used to reach the goals.

The project will use pilot projects together with building owners in order to collect and use data, especially of running costs, taking into account what data is already available in other forms. Finally the collected data will be used to calculate LCC in the brief and design phase of a planned building. The pilot cases will also be used to show different solutions concerning energy use and LCC.

Tools and methods for calculation of energy demand and LCC will be used for the different building projects throughout the project. Guidelines for integrated planning process, recommended in LCC-REFURB, will also be used.

The project consortium is consisted of partners for Norway, Austria, Czech Republic, Germany, Greece, and Slovenia, all with long experience in energy efficiency and use of LCC.

Contacts:

SINTEF Byggforsk,
[Guri Kringsvoll](#)

Austrian Energy Agency,
[Maika Gross](#)

ZRMK Institut,
[Marjana Šijanec-Zavrl](#)

Berliner E Agenturer
[Nils Thamling](#)

CRES,

[Maria Kikira](#)

Cityplan,
pavel.frojka@cityplan.cz

Documents:

[LCC Factsheet \(78 Kb\)](#)

[Project presentation LCC DATA \(47 Kb\)](#)

[D4 Cost classification \(89 Kb\)](#)

[D11 Interim report data base \(317 Kb\)](#)

[D12 Energy and LCC calculations interim report \(133 Kb\)](#)

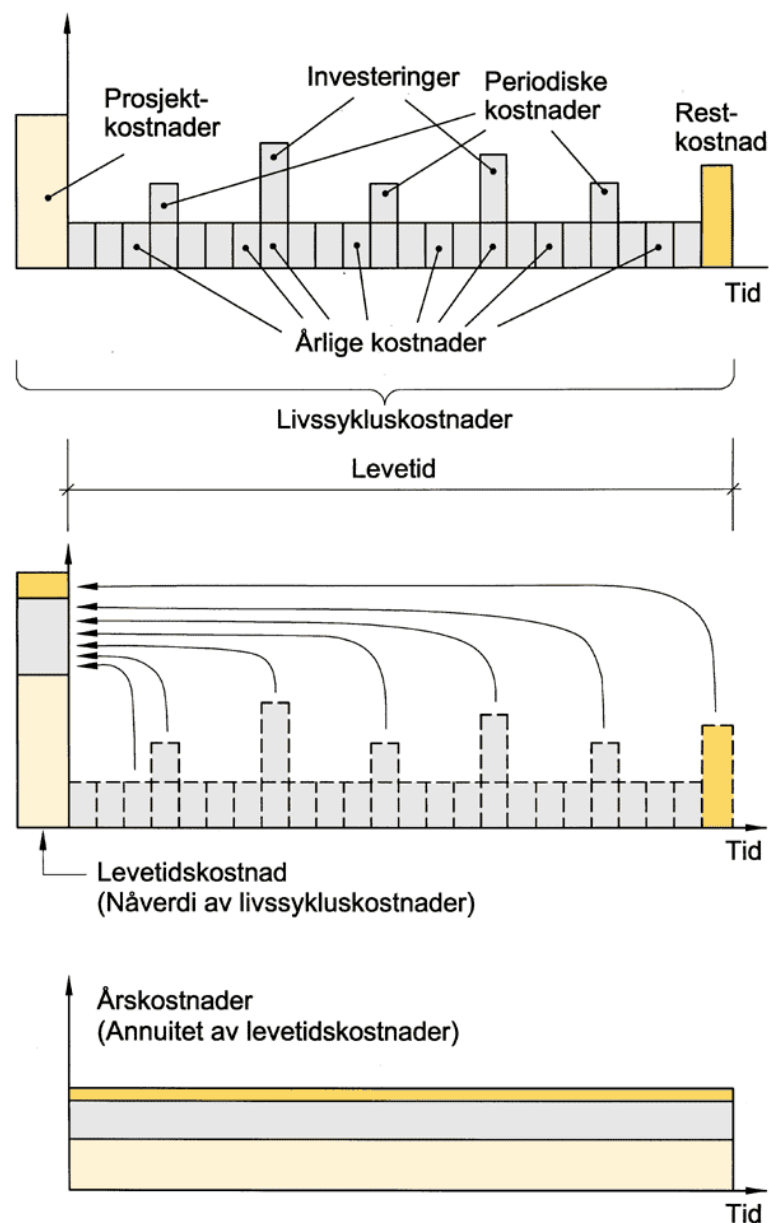

LCC-DATA Life-Cycle-Costs

- EU-prosjekt (2006-2009). Deltakere fra Østerrike, Tsjekkia, Tyskland, Hellas, Slovenia og Norge (koordinator)
- Tema:
  - Utvikle et felles LCC rammeverk, systemer for utveksling av informasjon og database
  - Datainnsamling
  - Energi- og LCC-beregninger (case)
  - Workshops på aktuelle tema

Introduksjon til LCC

- Livssyklus kostnader (Life Cycle Costing)
- Livssyklus kostnader er et samlebegrep på alle bygningsrelaterte kostnader som forekommer i bygningens livsløp

Figur: Byggforskserien, Byggforvaltning 624.010

Eldre historikk.....

Det eksisterer flere metoder og verktøy for livssyklus kostnader i Norge:

- 1981: Bernt Borrings "Årskostnader – RIF"
- 1983: "Økonomi i byggesaker" (Frank Henning Holms)
- 1988: NS 3454 Årskostnader for bygninger utgitt av Norges Byggstandardiseringsråd
- 1993/94: "Årskostnader 1, 2 og 3" (Bjørberg, Eide og Stang 1993; Henriksen og Thorsnes 1994; Thorsnes og Bjørberg 1994)
- 1984-1988: 3B-programmet, beregningsanvisning (årskostnader)
- Tidlig 1990-tallet: Statsbygg, husleiemodell (årskostnad)
- 2000: NS 3454 "Livssyklus kostnader for byggverk. Prinsipper og struktur",
- > 2000: Web-basert verktøy (LCProfit), Nettverket nøkkeltall for benchmarking (nøkkeltallsdatabase)
- 2004: Nordisk enighet om klassifikasjon

Nyere historikk..... (2 eksempler)

- Byggekostnadsprogrammet (www.byggekostnader.no)
  - Norconsult & Holte Byggsafe "Bedre Bygg Billigere" (2008)
- Byggemiljø (www.byggemiljo.no)
  - Interaktiv veileder (2006), utarbeidet av Multiconsult

Veiledning til praktisk bruk av LCC

Om veiledningen

Denne veilederen gir en introduksjon til praktisk bruk av livssyklus kostnader (LCC - Life Cycle Costing) i byggeprosjekter og i bygg- og eiendomsforvaltningen.

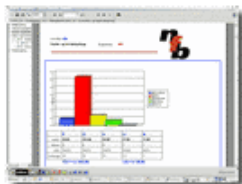
Hovedfokus er LCC, men veilederen omtaler også andre sentrale forhold i livssyklusplanlegging (LCP – Life Cycle Planning).

Nettverket nøkkeltall for benchmarking (nfb)

- Nøkkeltallsdatabase (NBEF står som eiere)
- **Nettverket nøkkeltall for benchmarking (nfb)** er et nettverk i foreningen **Norges Bygg- og Eiendomsforening (NBEF)**.
- **NBEF** (interesseorganisasjon for bedrifter/virksomheter og personer med engasjement innen bygg- og eiendomsforvaltning)
- Stiftet 2002, over 50 deltakere i nettverket og har 2,5 mill m2 i databasen (kilde: www.nfb.no)

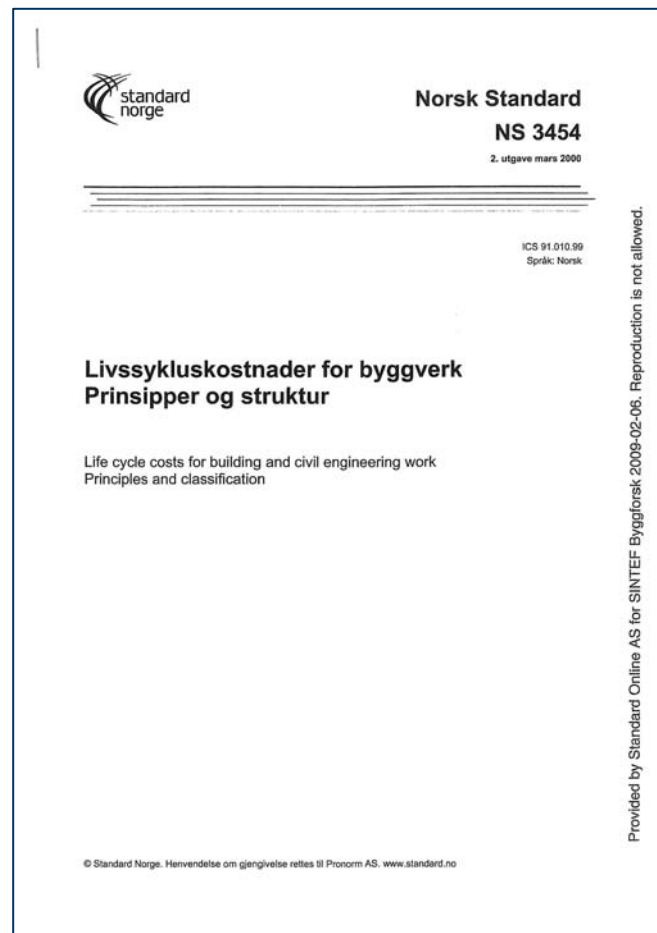
Nettverket nøkkeltall for benchmarking (nfb)

Link til databasen
[Link til databaseverktøy](#)

Norsk standard for livssyklus kostnader for byggverk (NS 3454)

Hovedpostene:

1. **Kapitalkostnader**
2. **Forvaltningskostnader**
3. **Driftskostnader**
4. **Vedlikeholdskostnader**
5. **Utviklingskostnader**
6. **(Ledig)**

7. **Service-/støttekostnad til kjernevirksomheten**
8. **Potensialet i eiendom**
9. **(Ledig)**

NS 3454 Standardposter

	FDVU				
1 Kapital- kostnader	2 Forvaltnings- kostnader	3 Drifts- kostnader	4 Vedlikeholds- kostnader	5 Utviklings- kostnader	6 Ledig
Prosjekt- kostnader	Skatter og avgifter	Løpende drift	Planlagt vedlikehold	Løpende ombygging	
Restkostnad	Forsikringer	Renhold	Utskiftinger	Offentlige krav og pålegg	
	Administrasjon	Energi	Utendørs	Oppgradering	
		Vann og avløp		Utendørs	
		Avfallshåndtering			
Vakt og sikring					
Utendørs					
Diverse	Diverse	Diverse	Diverse	Diverse	Diverse

Hensikten med LCC (bruksområder)

Utarbeidelse kostnadsrammer for (NS):

- Planlegging, programmering og prosjektering
- Bygging
- Bruk

Resultater av kostnadsberegningene (NS):

- Konsekvenser av investering
- Alternativsvurderinger (konsept, materialer/komponenter og systemer)
- Synliggjøre konsekvenser ved forbedret/endret drift

Kilde:

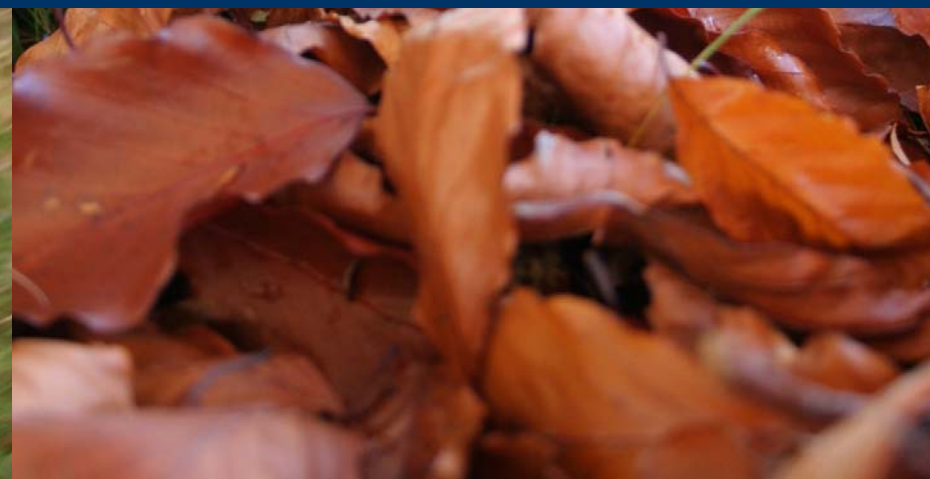

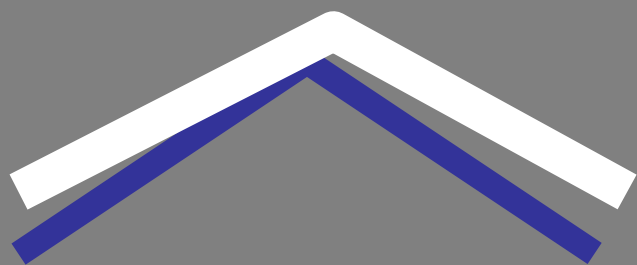
Økonomisk verdsetting av miljøeffekter – ”miljøkostnader”

Hva er framtidas viktigste miljøkvaliteter i bygg? Hva er gode miljøkvaliteter? Hvordan kan vi premiere miljøkvaliteter i bygg?

GLITNE

Mer miljøvennlig bygg
gjennom økonomisk
verdsetting av miljøeffekter

GLITNE

GLITNE ("den lysende") er i den norrøne mytologien boligen til Forsete i Åsgard. Salen hadde tak av sølv og søyler av gull. Det sies at Forsete fikk den av sin far, Balder. Forsete er rettferdighetsguden, og var sønnen til Balder og Nanna. Han satt ved gudenes hov, og fungerte som lovgiver og dommer i vanskelige saker. Han greide som regel å lage forlik i alle vanskelige saker.

Fra Wikipedia

■ HVEM

- Prosjekteiere: Snøhetta. En rekke partnere deltar
- Prosjektledere: SINTEF Byggforsk

■ HVA

- FoU-prosjekt 2006-2009. Total økonomisk ramme 10 mill. NOK
- BIA-programmet i Forskningsrådet

■ HVOR

- www.sintef.no/glitne
- Ta kontakt!

Partnere i GLITNE

Arkitekt

- Snøhetta
- Arkitekthøgskolen (AHO)

Bransjeforeninger/interesseorg.

- Bellona
- Standard Norge v/ Norsk stålforbund
- Treindustrien
- Grønt Punkt Norge
- Finansnæringens hovedorganisasjon (FNH)

Industri

- Teknobbygg
- Entra eiendom
- NCC Construction AS
- Veolia Miljø
- OSO
- Protan
- Kebony
- Norconsult (IT-partner)

Myndigheter

- Statens bygningstekniske etat

Forskningsinstitutt

- SINTEF Byggforsk

Miljøvurdering av produkter og bygninger

Økonomisk verdsetting av miljøeffekter

Virkemiddel

Bygningsinformasjonsmodeller (BIM)

Mål med prosjektet

- Frembringe nødvendig kunnskap om hvordan miljøeffektive bygg kan gjøres mer konkurransedyktige
  - Utvikle metode og verktøy for enkelt å synliggjøre miljøkonsekvenser knyttet til byggverk
  - Finne hvordan partnerne i prosjektet kan benytte metoden i miljøstyrt produktutvikling
  - Foreslå en modell for innføring av utvidet produsentansvar på bygg til det beste for næringen
  - Gi innspill til nasjonale og internasjonale standarder, lover og forskrifter

Byggevarer

Bygg
(summen av byggevarer + drift)

Virkemiddel

Miljø-depositum?

Miljøforsikring?

Miljødata ett produkt:

- CO₂
- Kjemikalier (R-setning)
- Avfall (mengde/behandling)

Miljødata

Produkter (flere)

- CO₂
- Kjemikalier (R-setninger)
- Avfall (mengde/behandling)

Bygg (samlet)

- CO₂
- Kjemikalier (R-setning)
- Avfall (mengde/behandling)

Kr/øre

- CO₂
- Kjemikalier (R-setning)
- Avfall (mengde/behandling)

- CO₂
- Kjemikalier (R-setning)
- Avfall (mengde/behandling)

450.000 NOK

”Miljøkostnader”

- Metode for:
økonomisk verdsetting av miljøeffekter for bygg

- Innebærer:
  - Velge hvilke miljøtema som skal inkluderes i metoden (avgrensning)
  - Fastsette økonomisk verdsettingsprinsipp for miljøeffektene

Indikator

kg olje
kg kalkstein
kg ilmenitt osv

kWh vannkraft
kWh bioenergi
kWh olje osv

kg CO2 ekv.
kg ODP ekv.
kg SO2 ekv.
kg POCP ekv.
kg PO4 ekv.

TVOC
Formaldehyd
Ammoniakk

kg avfall til gjenvinning
kg avfall til
energiproduksjon
kg avfall til deponi
kg farlig avfall

g 1,2 etandiol (R22)
g tereftalsyre (R20, R
36/38)

Effekter

Forbruk av ikke-fornybare
ressurser

Forbruk ikke-fornybar
energi
Forbruk fornyb. energi

Klimaeffekter

Nedbrytning av zonlaget
Forsuring
Dannelse av fotooks.
Overgjødsling

Inneklima

Red. ressursbelastning

Bruk av areal

Irriterende på øyne og hud,
farlig ved innånding

Skade

Ressurser

Miljø

Helse

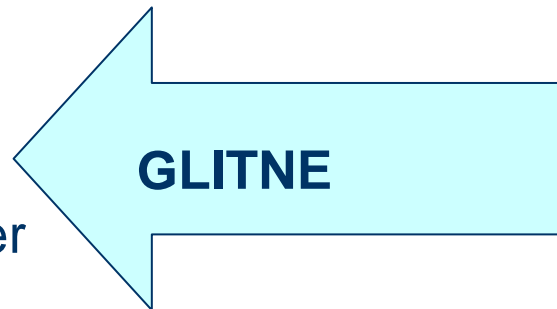
EPR modell

Pris/kostnad
Forurensn.
potensialet

Avgrensning miljøtema

- Mange viktige miljøtema for bygninger og bygge- og anleggsperioden:
  - Materialbruk
  - Energibruk
  - Avfall
  - Arealeffektivitet og fleksibilitet
  - Forurensning av luft, vann og jord
  - Miljøsanering
- Avgrensning
  - Global oppvarming
  - Helse- og miljøfarlige stoffer
  - Avfall

Økonomisk verdsetting av miljøeffekter

■ Hva

- Skal gi retningslinjer (i kr/øre) i forhold til hvilke miljøeffekter vi bør prioritere

■ Hovedprinsipp som er valgt

- Gjenopprettende tiltak
- Eksempel: Kostnadene knyttet opp mot å rydde opp etter et utslipp angir samfunnets betalingsvilje for å unngå utslippet

Global oppvarming (klima)

- Prinsipp: Tilpasset "gjenopprettende tiltak":
  - Skal kun ha 2° stigning av global temperatur
  - Kostnader estimert i bl.a. "Stern rapporten" og SFT (2007):
"Reduksjon av klimagasser i Norge. Entiltaksanalyse for 2020"
  - Gir oss grunnlag for å sette en kroneverdi / kg CO₂ ekvivalenter

Tabell 1: (SFT, 2007 b)

Klimagass	Marginalkostnad
CO ₂	600 kr per tonn
CH ₄	12 600 kr per tonn
N ₂ O	186 000 kr per tonn
CF ₄	3 900 kr per kg
C ₂ F ₆	5 520 kr per kg
SF ₆	14 320 kr per kg
HFK-134a	780 kr per kg

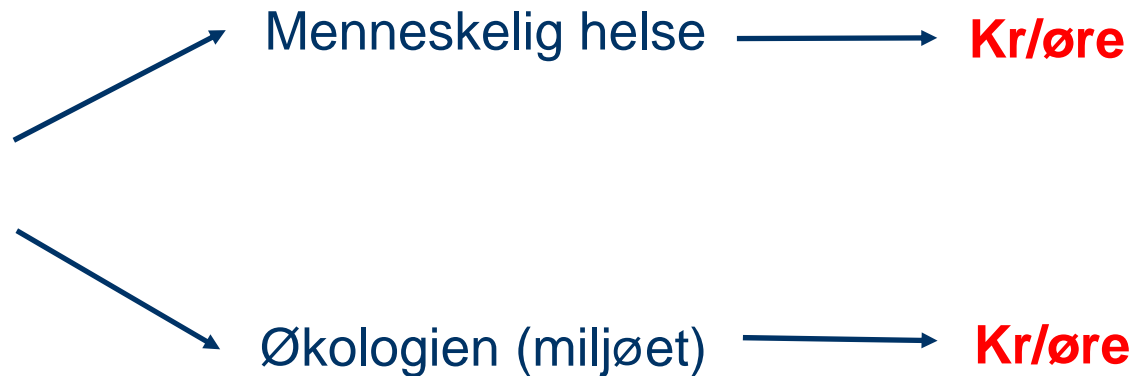
Helse- og miljøfarlige stoffer

- Først: bruk av helse- og miljøfarlige stoffer har effekter for

Bruk av kjemikalier:

- 1,2 etandiol (R22)
- tereftalsyre (R20, R 36/38)

- Dernext: ikke mulig å bruke gjenopprettende tiltak prinsipp

Helse- og miljøfarlige stoffer

■ Påvirkning på menneskelig helse

- “DALY” (“Disability Adjusted Life Years”): metode som karakteriserer en sykdoms alvorlighet, både ift dødelighet og sykdom (tapt leveår)
- Verdien av statistisk liv

■ Påvirkning på økologi (ytre miljø)

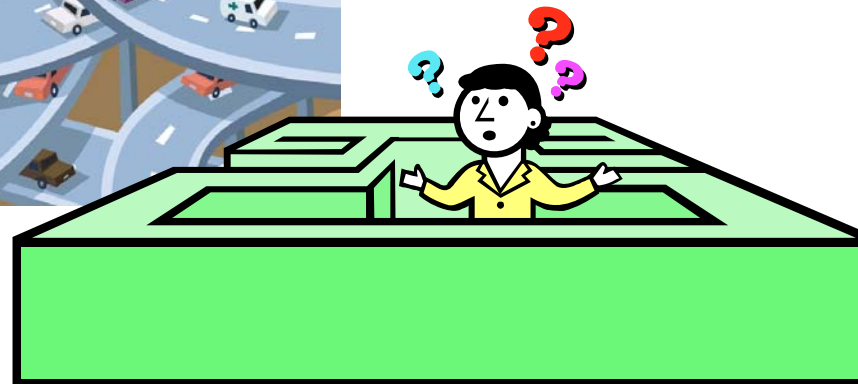
- Opprydningskostnader knyttet til utslipp av PCB til jord og sjø (kr/øre per g PCB)
- Er mulig å overføre til andre stoffer (for eks. kjemikalier) ved hjelp av en såkalt PDF – “Potentially Disappeared fraction”

Avfall

- Ikke mulig å bruke gjenopprettende tiltak prinsipp (finnes ingen kostnadsoverslag for opprydding)
- Men: Det finnes sannsynlige kostnader for behandling
  - Faktiske kostnader ved riving av eksisterende bebyggelse
  - Faktiske kostnader ved deponering/gjenvinning (dagens behandlingsmetoder)

Tabell 1: Kostnader knyttet til materialgjenvinning og deponering (SFT, 2007)

Fraksjon	Materialgjenvinning; innsamling + behandling	Deponering: innsamling + behandling	Nytte
Papir	600+400	500+900	400
Plast	600+437	500+900	363
Tre	600+500	500+900	300
Tekstiler	600+0	500+900	800
Våtorganisk	600+700	500+900	100

Avveining:

- Omfang
- Korrekthet
- Kvalitetssikre og sikre enighet
- Rettferdig system

Noen eksempler

	Mengde	Enhet	Total human toxicity, DALY/kg	Human tox, kr	Økotoksistity, PDF/kg	Økotoksistet, kr	Klima, kr	Avfall, kr	Miljø, kr
Klima									
Helse og miljøfarlige stoffer									
Kjemikalie									
Kjemikalie									
Utslipp til luft									
Avfall									
SUM									

1 DALY

1 kg CO2

1 PDF

Blandet avfall

800000 kr/år

600 kr/tonn

4322 kr/kg

1000 kr/tonn

NEPD no.: 0051

Issued, date: 01.11.2008

Valid until, date: 31.10.2008

Third-party verification of conformity

We confirm that this environmental declaration has been carried out according to ISO 14044, ISO 14025 and ISO 21930, and Product category rules (PCR) of Retningslinjer og generelle produkt kategori regler (PCR) for miljøerklæringer av byggevarer (www.byggforsk.no). The documentation has been carried out with the EcoDec-tool.

The declaration has been prepared by:

Date: 01.11.2008

Knut Ivar Edvardsen
Head of product certification

Contact person: Trond Nybålien
Telephone: 81188010
Fax: 81188020
e-mail: trond.nybålien@nabs.no

Manufacturer

Gjøvik Trevare AS
Ergarvn 1 2827 Hurdalen
Organisation no. NO 943 772 824 MVA
ISO 14001/EMAS etc. : NDVK Sertifikat nr. 026

Background information

Scope
Year of study
Expected service life of building
Service life of product
Functional unit (FU)

Cradle to grave
2008
60 years
30 years
window 1,2 m x 1,2 m with U-value 1,4 W/m² K and 60 years

Product description

Outward opening top-swing window with integral childproof safety catch, espagnolette closure and trickle vent as standard.
The window is supplied in widths from 0.39 – 2.49 m and heights from 0.39 – 1.59 m.
Jamb and frame in laminated pine/spruce (1 x pine internally + 2 x spruce externally) for strength and stability.
All timber components are vacuum impregnated and painted white as standard, but can be supplied in all NCS or RAL colours, also in transparent colours (stains) or untreated.
The H-Window can be supplied with most types of glass, with U-values from 1.1 W/m²K for glass (1.4 W/m² for windows).

Vindu

H-vinduet									
		Mengde, g	Total human toxicity, DALY/kg	Human tox, kr	Økotoksistity, PDF/kg	Økotoksisitet, kr	Klima, kr	Avfall, kr	Miljø, kr
Klima	CO2	97770					58,662		
Helse og miljøfarlige stoffer									
Utslipp til luft									
	75-01-4	vinylkloridmonome	0,1	3,0067E-06		8,202E-07			
	107-06-2	1,2 dikloretan	0,67	2,4135E-05	1,294E-02	1,946E-03	5,636E-03		
	14762-94-8	F	0,1		0,000E+00		0,000E+00		
		(5S,8S,11S,17R)- 17-benzyl-5,8,11- tris[3-(hydroxy-(1- hydroxyethyl)ami no	0,02		0,000E+00		0,000E+00		
	50-32-8	Benzo(a)phyrene	0,01	0,09919778	7,936E-01	1,253E+00	5,414E-02		
Avfall	ron								
Levert som blandet avfall		41420						41,42	
SUM				0,807		0,060	58,662	41,42	100,95

Environmental Declaration ISO 14025

Miljødekke, H265

Informasjon om produktet:

Deklartert enhet:

Produksjon, montasje, vedlikehold og avhenging av 1m² hulldekkелеment HD265, basert på element 12 m med 8 spenntau

EPD

Næringslivets Stifelse for Miljødeklarasjoner, epd-norge.no

Biom Green

Leider Verifikasjonskomité

NEPD nr.: **011NO**

er verifisert og godkjent i tråd med ISO14025, §8.1.4
Gyldig til 01.02.2011

Verifikasjon av data:

Uavhengig verifikasjon av data og annen miljøinformasjon i deklarasjonen er foretatt av siv.ing. Anne Rønning i tråd med ISO 14025 § 8.1.3

Anne Rønning

Deklarasjonen er

utarbeidet av:

Ing. Mie Vold, Stifelsen
Østfoldforskning

PCR: Produktkategori regler for betong (Concrete, 2005:7)
er brukt som bakgrunn for EPDen.

Informasjon om produsent:

Contiga AS

1500 Moss, Norge

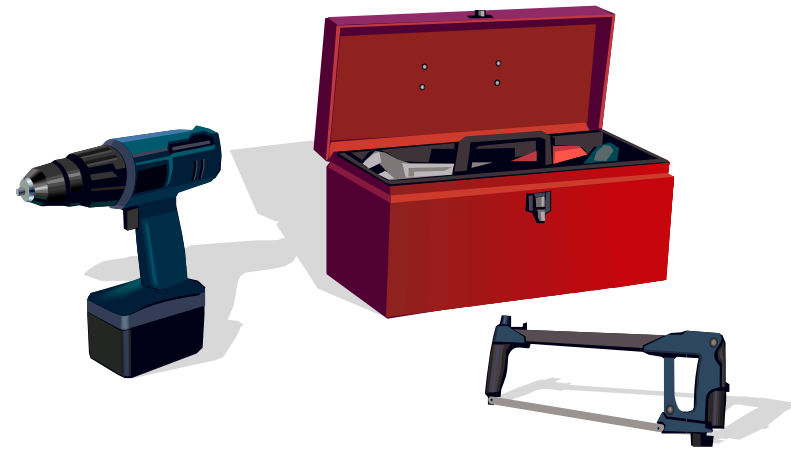
Organisasjonsnummer: NO 917 507 837

Betongdekke

Contiga Miljødekke

		Mengde, g	Total human toxid	Human tox, k	Økotoksistity, P	Økotoksisitet, kr	Klima, kr	Avfall, kr	Miljø, kr
Klima	CO2	65000					39		
Helse og miljøfarlige stoffer									
Kjemikalie				0,000E+00		0,000E+00			
Kjemikalie				0,000E+00					
Utslipp til luft	VOC	17,4		0,000E+00					
	Dioksin	0,000000679	0,027140675	1,474E-05	1,976E+01	5,798E-05			
	PAH	0,00281		0,000E+00		0,000E+00			
	Cr, Cd, Hg og Pb	0,068	0,000489615	2,664E-02	7,71E+00	2,265E+00			
Utslipp til vann						0,000E+00			
	VOC	0,0449				0,000E+00			
	PAH	0,000901				0,000E+00			
	Cr, Cd, Hg og Pb	0,185	0,000757583	1,121E-01	2,386E+02	1,908E+02			
Avfall									
	Levert som betong uten armering	370000						74	
SUM				0,139		193,057	39	74	306,20

Verktøy

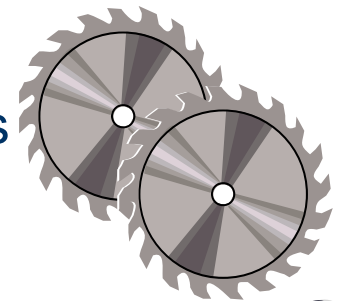

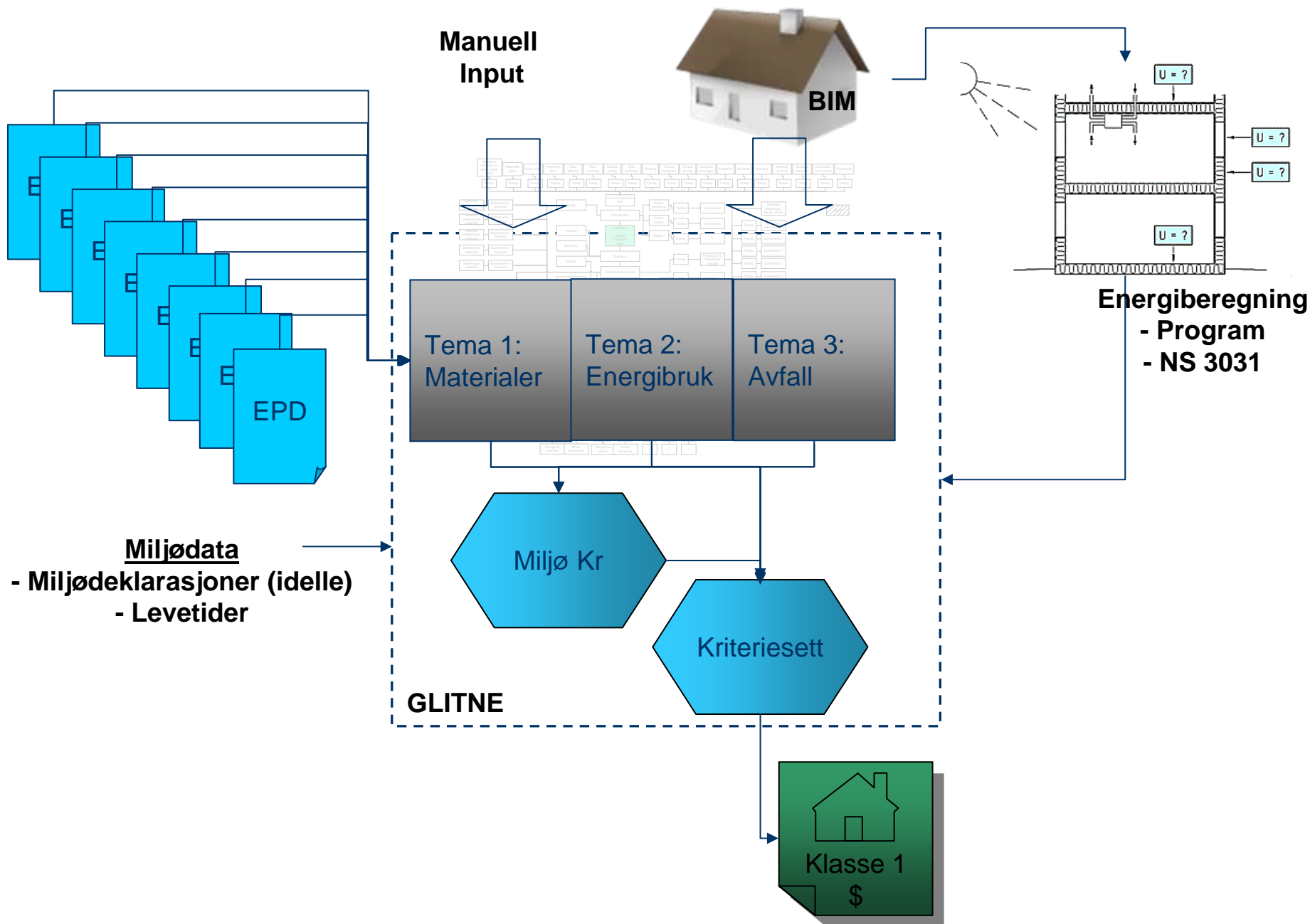
■ Mål og ønsker:

- Skal beregne relevante miljøbelastninger og økonomiske verdi av miljøeffekter knyttet til et byggeprosjekt
- Beslutningsstøtteverktøy ("jeg vil være bedre informert før jeg tar en beslutning")
- Rettferdig
- Inngå som en del av de verktøy som allerede benyttes

■ Innebærer:

- Tilpasse prosjektfasene (strategi, programmering, prosjektering, utførelse/ferdigstillelse, FVDU, riving og avhending)
- Tilpasset behov hos aktører

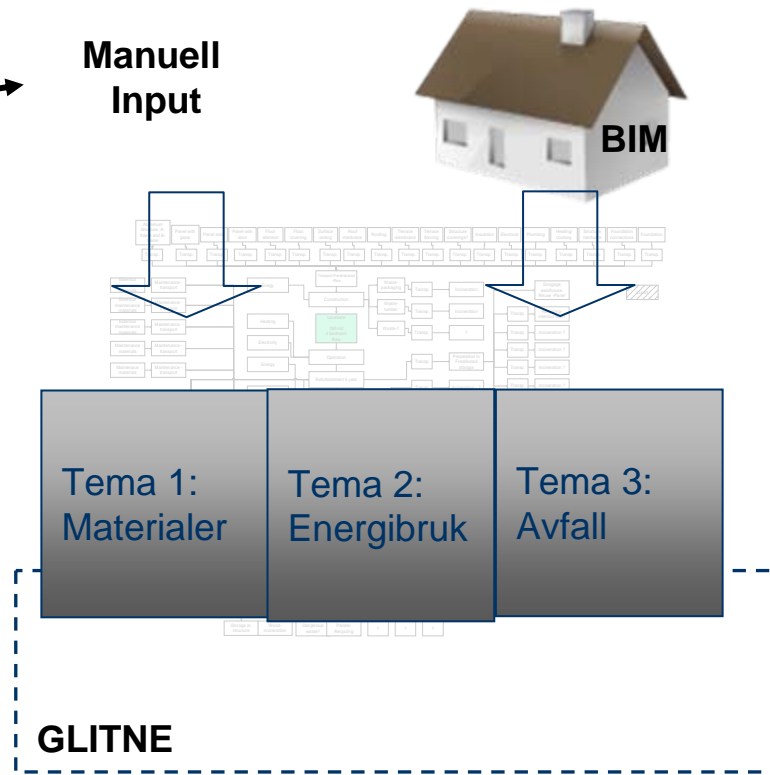

Prosjektfasene

1. Strategi
2. Programmering
3. Prosjektering
  - a. Skisseprosjekt → Rammesøknad
  - b. Forprosjekt
  - c. Detaljprosjekt → Igangsettingstillatelse
4. Utførelse, Ferdigstilling → Ferdigattest
5. FDVU
6. Riving og avhending

Case:

- hva skal samles inn av datagrunnlag?
- hvordan?

Bygning (mengde materialer og antall enheter = bygningsdel):

- grunn og fundamenter
- bæresystem
- yttervegger, innervegger, dekker, yttertak
- tekniske installasjoner (belysning, ventilasjonsanlegg, sanitæranlegg, varme/el)

FDV-tall

- energiforbruk
- avfallsmengder
- vannforbruk

Rehabilitering
(”ny” byggeprosess)